

Björnö natur- och kulturspår

Välkommen till ett naturskönt promenadspår i Björnö naturreservat på sydöstra Ingarö. Det 7,1 km långa spåret går genom ett topografiskt- och naturmässigt varierat skärgårdslandskap.

Spåret utgår från parkeringsplatsen i reservatets västra del. För anslutning med buss stannar linje 428, 428X och 429 vid hållplatsen Björnö naturreservat. Därifrån är det sedan cirka 500 meter på gång- och cykelväg till naturreservatet.

Spåret följer småvägar och skogsstigar i omväxlande kuperad terräng. Riktningen till olika platser markeras med träskyltar. I berghällsterrängen är det dock glest mellan skyltarna. Inom och i anslutning till spåret finns bland annat torrklosett, dricksvatten, tillgänglighetsanpassad badplats, raststuga, tältplats, utsiktstorn och möjlighet att lägga till med båt.

Under 1970-talet hade Björnös tidigare markägare omfattande exploateringsplaner. På grund av områdets naturvärden kom planerna inte att genomföras. 1982 fick Skärgårdsstiftelsen med hjälp av Naturvårdsverket möjlighet att köpa Björnö. Därefter blev Björnö naturreservat och förvaltas av Skärgårdsstiftelsen.

Målsättningen med skötseln är att bibehålla den genuina karaktären av skärgårdsmiljö där skogen vårdas och byggnader samt åkermark rustas upp. Björnö har en mycket varierad natur med hållmarkstallskog, sumpskog, ädellövskog, hagmark, sjöängar, vassbälten, sandstränder och branta klippor. Som en följd av de olika naturmiljöerna och långvarig kulturpåverkan är dessutom floran mycket rik. Delar av Björnö utgörs av småskaligt odlingslandskap kantat av bl a ekar och enar som vittnar om flerhundraårig hävd. De öppna markerna har tillhört den torpbebyggelse som finns på halvön.

Björnös historia

Av stort kulturhistoriskt intresse är torpen Björnötorp, Småången och Ramsviken. De låg under Björnö gård, som är belägen före avfarten till reservatet. Torpen finns på en karta från 1701. De små torpstugorna vid sina skyddade viklägen är välbevarade och ger tillsammans med omgivande åkerlappar en god bild av hur torplivet tedde sig i skärgården under 1700- och 1800-talen. Spår av torparnas slitsamma liv hittas i odlingsrösen, stengårdsgårdar och grunder till ekonomibyggnader.

Stugan med brutet tak vid infartsvägen, strax före reservatets parkering, är Björkviks torp, byggt omkring 1830 med välbevarad karaktär från byggnadstiden. De andra torpstugorna har idag utseende från främst 1800-talet och

sekelskiftet 1900. De första stugbyggnaderna brändes ner under rysshärjningarna 1719. Torpet Norrviken tillkom sent, omnämns första gången 1891.

Ursprunget till halvöns namn, Björnö, är okänt. Björn-namn är vanliga i skärgården, ibland tycks de syfta på att terrängens profil liknar en björnrygg. Det är också möjligt att namnet är ett minne av en grundstötning eller förlisning. I äldre tider, bl.a på 1500-talet, förekom Björn(en) som skeppsnamn. Den ”Stora Skeppsleden” eller ”Stockholmsleden” som gick innanför Nämdö och Runmarö passerade Björnö. Farleden omnämns redan vid 1200-talets mitt i en seglingsbeskrivning som ingick i den danske kungen Valdemars II:s jordebok.

Bete vid Småången

Bete och slätter är en återkommande störning som medför att ingen art kan konkurrera ut någon annan. Därför ges goda förutsättningar för en stor biologisk mångfald, där många arter kan samexistera.

Ett kontinuerligt bete under en lång tid medför att olika arter upprättar olika strategier för att undkomma och överleva djurens betande. Några olika anpassningar är exempelvis att ha en bladrosett mycket nära marken, vara taggiga eller smaka illa. Om betet eller slättern uteblir minskar antalet arter på sikt. Konkurrensstarka och kvävegynnade arter som hundkäx, smörblomma och maskros tar istället över.

Jätteekar

Vid Småången står en gammal jätteek. Eken är ett av våra vanligaste lövträd men är unik av flera skäl. Dels kan den bli extremt storväxt och gammal, upp till 1000 år, dels kan många olika organismer trivas i eller på eken. Upp till 1500 arter kan hittas i anslutning till en gammal ”jätteek”. Av dessa kan nämnas olika svampar, som svavelticka och oxtungsvamp, vilka orsakar brunröta som ofta leder till att ekarna blir ihåliga. Av skalbaggarna märks ekoxen, som har enorma käkar och vars larver livnär sig av bland annat ek. Mulm finner man i ihåliga ekar. Det är sågspånsliknande gnagrester, spillning från fåglar, fladdermöss och skalbaggar, rester av fågelbon och självklart vedrester av eken. I ekens håligheter trivs fåglar som kattugglan och skogsduvan.

På 1500-talet gjorde staten anspråk på ekarna som växte på böndernas marker. De behövdes för byggande av fartyg till krigsflottan. Först 1830 fick bönderna lösa ut ekarna, ekar på övrig mark släppte staten 1875. Anledningen var att det hade blivit brukligt med järnskrov.

Berggrunden vid utkikstornet

De berghällar av gnejs som utsiktstornet står förankrat på har genomgått radikala förändringar de senaste 2 miljarder åren. En inledande bergskedjeveckning av urberget gav en bergskedja med troligen samma höjder som Alperna. Under efterföljande årmiljoner skapades ett peneplan genom

nednötning. Den plana ytan ”tippades” sedan genom jordplattornas rörelses och vulkanisk aktivitet och vertikala sprickor bildades. ”Tippningen” har medfört att bergrunden sluttar i väst-ostlig riktning. Det innebär till exempel att genom landhöjningen har de västra delarna av Värmdö blivit fastland, medan de allra östligaste delarna fortfarande består av öar och kobbar. Sprickorna som uppstod i berggrunden visar sig idag genom den kuperade topografin med berg och dalar; ett så kallat sprickdalslandskap.

Den senaste stora händelsen som har omdanat landskapet i stor skala är inlandsisen. Den 2-3 kilometer tjocka isen rörde sig i nordvästlig-sydostlig riktning. På stötsidan slipades och skrapades berggrunden. På läsidan blev trycket mindre och det medtransporterade materialet avsattes som morän. Idag kan detta ses väldigt tydligt på sina håll i skärgården med kala hållar i nordväst och vegetationsklädda sidor i sydost.

Fågellivet

Björnö hyser ett rikt fågelliv med många rastande och häckande arter. Av de senare märks exempelvis skäggdopping, småskrake, bivräk, morkulla, skogsnäppa, rödbena och sävsparv. Under våren passerar ett flyttfågelsträck och av de rastande arterna ses bland annat skedand, ärta, gravand, grönbena, blå kärrhök, stenfalk, gulärta och rosenfink. Även under hösten är sträcket här mycket starkt med framför allt stora mängder sjöfågel. Under senhösten och vintern används de skyddade vikarna av ibland flera tusen vigg, brunand och alfågel. Även den imponerande havsörnen kan ses regelbundet i området.

Ramsviksträsk

Ramsviksträsk är sjöns ursprungliga namn som den nu har återfått efter att ha hetat Trollsjön i flera år. Trollsjön sänktes i flera etapper med syftet att frilägga bebyggelsebar mark. Sänkningen medförde dock negativa konsekvenser för sjöns ekologi. Den öppna vattenspegeln minskade radikalt, vass breddte ut sig och sly etablerade sig på den torrlagda sjöbottnen. Färre fiskar och andra organismer kunde överleva i en sådan miljö. 1995 höjde Skärgårdsstiftelsen sjön till dess ursprungliga nivå med syftet att förbättra de ekologiska förutsättningarna. I och med höjningen tillfördes mycket ny näring till sjön. Det kan ta mer än 10 år innan näringsbalansen i sjön har stabiliserat sig.

Beakta reservatsföreskrifterna och allemansrätten. Hus i privat ägo betraktas på avstånd. Vänligen beträd ej tomtmark.

Text: Värmdö kommun, Johan Aspfors och Anna Edström. Källor: Skärgårdsstiftelsen, Wermdö ornitologer och Skogsstyrelsen.

